

İSMET İNÖNÜ'NÜN KUZEY ANADOLU ZİYARETİNE İLİŞKİN GÖZLEMLER (6-13 ARALIK 1938) OBSERVATIONS ON İSMET İNÖNÜ'S TOUR OF NORTH ANATOLIA (DECEMBER, 6-13 1938)

Melih TINAL*

Öz

İsmet İnönü'nün Kastamonu, Zonguldak, Bartın, Karabük ve Çankırı'yı kapsayan Kuzey Anadolu ziyareti 6-13 Aralık 1938 tarihleri arasında gerçekleşti. Bu ziyaret, aslında İnönü'nün Başbakanlık görevinden ayrılmadan önce plânladığı, ancak gerçekleştirilemediği bir ziyaret idi. İnönü'nün incelemelerde bulunduğu merkezlerin hemen tamamında halkın en önemli sorunları ülkenin tümünde olduğu gibi işsizlik, eğitim ve salgın hastalıklardı. İnönü'nün gezi boyunca vatandaşların sorunlarını aracısız öğrenme yolunu seçmesi ve not defterine bu sorunları kaydetmesi dönemin ulusal basınında da sıkça işlenmişti. Nitekim takip eden dönemde bizzat İnönü'nün direktifleriyle bu sorunların çözülebilmesi için çaba harcandı. İnönü'nün Kuzey Anadolu'ya yaptığı ziyaret dönemin önemli yazarlarının sütunlarında da geniş yer buldu. Etem İzzet Benice, Asım Us, Falih Rıfki Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Necmeddin Sadak ve Peyami Safa gibi Türk basın ve siyasi tarihinin önde gelen kalemleri bu ziyaretin Kuzey Anadolu'yu kapsıyor olmasına karşın sonuçlarının tüm yurdu etkileyeceği saptamasında bulunmuşlardı. Şüphesiz ziyaret Cumhuriyet ile birlikte yöneticilerin halkın sorunlarını halkla temasa geçerek öğrenme ve çözüme kavuşturma uygulamasının bir örneğiydi.

Anahtar Kelimeler: İsmet İnönü, Tek Parti Dönemi, İsmet İnönü'nün Yurt Gezileri.

Abstract

İsmet İnönü's visit to North Anatolia including Kastamonu, Zonguldak, Bartın, Karabük and Çankırı took place in between December 6 to December 13, 1938. This tour was actually a visit that İnönü had planned but could not fulfill before leaving the post of prime minister. Unemployment, education and epidemics were the most important problems where İnönü was in the examination. İnönü's preference to learn the problems of citizens during the trip without intermediaries and to record these issues in his notebook were also often handled in the national press. As a matter of fact, in the following period, efforts were made to solve these problems with the personal instructions of İnönü. İnönü's visit to North Anatolia also had widespread attention in the articles of contemporary authors. The leading writers and political figures such as Etem İzzet Benice, Asım Us, Falih Rıfki Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Necmeddin Sadak and Peyami Safa determined that this visit would affect the entire country, it includes only North Anatolia. Undoubtedly, this visit was an example of the administrators working together with the Republic to learn and solve the problems of the people through communicating with the them.

Keywords: İsmet İnönü, The Single-Party Period, İsmet İnönü's Tours of Country.

Giriş

1937 yılı Eylül ayından Atatürk'ün vefatına kadar geçen sürede köşesine çekilen, gazetelerde kendisiyle ilgili haberlerin yok denecek kadar az olduğu İsmet İnönü, 11 Kasım 1938'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde, oylamaya katılan 348 milletvekilinin tümünün oyunu alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı seçildi (Turan, 2000: 130). İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Şevket Süreyya Aydemir'in İkinci Adam adlı eserinde de ifade ettiği gibi *bu iş iyi oldu, en uygunu buydu* ifadeleriyle yankı bulmuştu (Aydemir, 1968: 26). Bu yaklaşımın örnekleri basında da görülmekteydi. Ali Naci Karacan, Bugün gazetesinin 13 Kasım 1938 tarihli nüshasında *Milli Şef* ifadesini ilk kez kullanarak şu satırları kaleme almıştı: *"Millet Meclisi Atatürk'ten sonra O'nun eserini en iyi koruyacak, devam ettirecek halefini ittifakla seçti. Ve Atatürk'ün en yakın zafer ve inkılâp arkadaşı İsmet İnönü'yü, en yüksek vazifesi başına getirerek yeni Milli Şef'ini tayin etti"* (Turan, 2000: 135). Atatürk'ün cenaze töreni 21 Kasım 1938 tarihinde yapıldı (Uzun, 2009: 533). Şüphesiz bu büyük acının kamuoyu üzerindeki etkisi devam edecekti. İşte böyle bir ortamda İsmet İnönü, Türk milletinin dertlerini yerinde dinleyebilmek, bunlara çareler üretebilmek amacıyla Cumhurbaşkanı olarak ilk yurt gezisine çıktı.

Bu seyahat iki açıdan anlamlıydı. Birincisi; İnönü bu bölgeyi ziyaret edeceği sırada 1937 yılı Eylül ayında Başbakanlık görevinden ayrılmıştı (Tonguç, 2009: 246). Şimdi aynı geziyi aradan bir yıldan uzun bir süre geçtikten sonra, Cumhurbaşkanlığına seçilir seçilmez yapması adeta işe kalınan yerden yeniden başlandığına ilişkin önemli bir işaret. Gezinin önemini artıran bir diğer özellik ise İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına seçilmesinden sonra iç ve dış politikaya ilişkin ilk siyasal konuşmayı yapacak olmasıydı. Bu konuşma CHP'nin Kastamonu İl Kongresi açılışında gerçekleştirildi. Konuşmanın iç politikaya ilişkin bölümlerinde İnönü, CHP'nin vatandaşların sorunlarını çözmeyi amaçladığı mesajını

*Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

verirken, ayrıca parti üye ve yöneticileri dâhil olmak üzere hiçbir sınıf ve zümreye ayrıcalık tanınmayacağını ifade etmişti. Anlaşılmaktadır ki, konuşmada özellikle vurgulanan bu bölüm ile o günlerde kamuoyunda söylentilere neden olan parti üyelerine özel çıkarlar sağlandığı yolundaki iddialar karşısında CHP yöneticileri uyarılmaktaydı (Koçak, 1996: 153.). Ayrıca, bu ifade İnönü'nün seyahati boyunca halkın sorunlarını dinlerken aynı zamanda bu sorunlar karşısında yöneticilerin hangi çözüm yollarını ürettiklerini sorgulaması ile de örtüşüyordu. Bir anlamda bu gezi İnönü'nün Atatürk'ün sağlığında devlet yönetimindeki aksaklıklara ilişkin yapmış olduğu eleştirilerin bir sağlaması gibiydi.

I. İsmet İnönü'nün Kastamonu'daki Tetkikleri

1938 yılı Aralık ayı başında gazetelere İnönü'nün İstanbul ve Trakya Bölgesi'ni kapsayan bir yurt gezisine çıkacağı haberleri yansıdı (Cumhuriyet, 4 Birincikanun 1938). Ancak seyahatin Marmara Bölgesi'ni değil, Kastamonu ve çevresini kapsadığı 5 Aralık 1938 tarihli gazetelerde kamuoyuna duyuruldu: "Reisicumhur İnönü'nün Kastamonu'ya teşrifleri haberi bütün halkı sevinç ve heyecana gark etti. Kastamonu köylüleriyle ve kasabalılarıyla büyük İnönü'yü sabırsızlıkla beklemekte ve azamî tezahürat hazırlığı ile meşgul olmaktadır. Şimdiden köylüler Reisicumhurumuzun geçeceği yollar üzerinde taklar kurmakta ve yolunu beklemektedir." (Ulus, 5 İlkkanun 1938; Cumhuriyet, 5 Birincikanun 1938). İnönü gezinin programını Ankara'ya davet ettiği Kastamonu Valisi Avni Doğan ile birlikte belirlemişti. Avni Doğan'ın anılarına yansıdığı biçimiyle, İnönü, Kastamonu Valisi'ne bıraktığı yerden yeniden başlayacağını ifade etmişti: "İnönü Başvekillikten çekilmeseydi, o günlerde Kastamonu'ya gelecektirdi. Halk bu ziyaretten memleketleri için hayırlı işler bekliyorlardı. Vazifeden ayrılış, hayal kırıklığı yarattı. Cumhurreisliğine seçilerek tebrikleri kabul ettikten sonra evine dönen İnönü, özel kalem müdürünü çağırarak -Bıraktığım yerden başlayacağım. Kastamonu Valisini Ankara'ya davet edin- demişler. Ertesi gün Ankara'ya hareket ettim. İnönü henüz Çankaya'ya taşınmamışlardı. Kendi pembe köşklerinde oturuyorlardı. Beni öğle yemeğine çağırdılar. Sofrada eşleri ve çocuklarından başka kimse yoktu... Yemekten sonra Vali Bey dediler, -bıraktığım yerden başlayacağım. İki gün sonra Kastamonu'dayım. Bana ne ikram edeceksin- Paşam dedim, -büyükleri bir koridorun içine sokarak, önceden hazırlanmış öğretilmiş insanlarla temas ettirirler. Ben bunu yapmayacağım. Siz doğrudan doğruya halk ile konuşacak, şikâyet ve dileklerini dinleyeceksiniz." (Doğan, 1964: 229-230).

Seyahat, 5 Aralık 1938 saat 18.00'de İnönü'nün özel treninin Ankara'dan hareketiyle başladı (Ayın Tarihi, 1-31 Birincikanun 1938: 2). İnönü'yü Ankara Garı'nda TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, Başbakan Celal Bayar, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ve Genelkurmay İkinci Başkanı Asım Gündüz'ün de aralarında bulunduğu devlet erkânı uğurladı (Tan, 6 İlkkanun 1938). Geceyi Alibeyli istasyonunda geçiren İnönü sabah 08.30 da Çankırı'ya geldi. Dönemin Çankırı Valisi Derviş Hüsnü Uzgören'den Çankırı'nın sağlık sorunları ve ziraî durumu ile ilgili bilgi aldı. Bu arada Kastamonu Valisi Avni Doğan da Çankırı'da Cumhurbaşkanı karşılamanı heyete katılmıştı. Gezinin bu ilk aşamasında kentte kısa bir süre kalan İnönü, Çankırı tetkiklerini dönüş sürecinde gerçekleştirmek üzere Kastamonu'ya hareket etti (Ulus, 7 İlkkanun 1938;Kurun, 7 Birincikanun 1938). Kastamonu halkı ise Cumhurbaşkanı'nı İlgaç Dağı geçidinde bulunan Doruk Jandarma Karakolu yakınlarında karşılayacaktı (Cumhuriyet, 6 Birincikanun 1938;Ulus, 6 Birincikanun 1938).

6 Aralık 1938 günü öğle saatlerinde Kastamonu'ya ulaşan İsmet İnönü(BCA, 030.10.2.12.15/22;Jaeschke, 1990: 2), Kurtuluş Savaşı'nın silâh ve cephane ihtiyacının karşılanmasında hayati önem taşıyan *İstiklâl Yolu* güzergâhı üzerindeki kentin girişinde "Türk Milletinin Makûs Talihini Yenen İnönü Hoşgelin" yazılı taklarla karşılandı(Kurun, 7 Birincikanun 1938). Zeki Tanıl, İnönü ve Kastamonu adlı eserinde, İnönü'nün kente gelişine ilgili şu bilgileri vermektedir: "6 XII 1938. İşte büyük ve mutlu gün. Saat 11'i 10 geçiyor. İnönü, bindikleri otomobilleriyle vilâyetimiz hududuna girdiler ve tam saat 13'de Kastamonu'ya şeref verdiler. Küçükklü büyüklü birbirine bütün hızıyla çarpan avuçların çıkardığı coşkun sesler, her taraftı inletiyor ve bütün gönülleri dolaşiyor. Bu sürekli alkışlar, Türk milletinin topyekûn olarak Milli Şefine olan sonu gelmeyecek bağlılığını ve müstesna sevgisini bütün dünyaya duyuruyordu. Kastamonuluların bu candan gösteri ve karşılamalarından son derece memnun kalan sevgili Şefimiz, her vakit ki neşesi ve engin tevazuu ile günlerden beri kendisini sabırsızlıkla bekleyen vatandaşlarını selamlayarak doğruca hükûmet konağına teşrif ettiler ve burada memurları kabul buyurarak tanıştılar. Akşam saatlerine doğru yeni yapılan Halkevinin açılış töreninde bulundular ve kapıdaki kurdeleyi uğurlu ve mübarek elleriyle keserek, Kastamonu halkının en büyük evini bütün yurttaşlara açmış oldular." (Tanıl, 1944: 5). İsmet İnönü Hükümet Konağı ve Sarı Kışla ziyaretleri (BCA, 030.10.2.12.15/13) sonrasında yeni halkevi binasının açılışını gerçekleştirdi(Doğrusöz, 7 Birincikanun 1938;Kurun, 7 Birincikanun 1938;Cumhuriyet, 7 Birincikanun 1938;Ulus, 7 İlkkanun 1938). Hükümet Konağı'ndaki tetkiklerinde temel konu köylünün eğitim sorununu çözebilmek amacıyla uygulanmaya başlanan köy eğitmeni kursları projesiydi. İnönü, Kastamonu'da bulunan köy eğitmen kursuyla ilgili bilgileri kısa süre öncesine kadar kursun yöneticisi olan Süleyman Edip Balkır'dan aldı. Gerçekte Balkır, İsmet İnönü'nün bu konudaki sorularına cevap vermesi amacıyla İsmail Hakkı Tonguç tarafından görevlendirilmişti (Balkır,

1968: 286). Şüphesiz Tonguç, İnönü'nün eğitim konusuna verdiği önemi biliyordu; ancak bu gezi sürecinde gerçekleşecek muhtemel bir Gölköy Köy Eğitim Kursu ziyareti O'nun bu alandaki desteğinin sağlanması açısından yaşamsal önemliydi. Gerçekten de İsmet İnönü II. Meşrutiyet döneminde Ziraat Mektebi olarak inşa edilen binada açılan Gölköy Eğitim Kursu'nu 9 Aralık 1938 tarihinde tetkik etti (BCA, 030.10.2.12.15/33;Eski, 1995: 54). Kursiyerlerin öğretmenlik alan bilgilerinin yanında gerek yapıcılık gerekse ziraî faaliyetler alanlarındaki çalışmaları hakkında detaylı bilgi alan ve okul yönetiminden ziraî alanda ihraç ürünlerine ağırlık verilmesini isteyen (Ulus, 10 Birincikanun 1938) İsmet İnönü, ilerleyen günlerde Vali Avni Doğan aracılığıyla Süleyman Edip Balkır'ı kutlayacaktı (Tonguç, 2009: 246). Hükümet Konağı'ndaki görüşmeler sonrasında İnönü'nün ziyaret ettiği kurum Kastamonu Cezaevi oldu. İnönü burada kentte yol kesme ve hırsızlık gibi suçların yok denecek kadar az olmasındaki memnuniyetini dile getirdi. (Akşam, 7 İlkanun 1938).

İsmet İnönü 7 Aralık 1938 günü sabah saatlerinde Daday ilçesinde tetkiklerde bulunmak üzere Kastamonu'dan ayrıldı (Kurun, 8 Birincikanun 1938;Ayn Tarihi, 1-31 Birincikanun 1938: 7). Dönemin Daday ilçesi Kastamonu Valisi Avni Doğan'ın ifadesiyle vilâyetin en fakir yerleşim birimiydi. Hükümet Konağı'nda halkın sorunlarını dinlemeye başlayan İnönü öncelikli olarak dinlediği vatandaşların köylerini masadaki haritadan buluyor, daha sonra köylülerin sorunlarını dinliyor ve en son olarak da ilgili memurlardan bilgi alıyordu. Bu arada iletilen sorunları da not defterine kaydediyordu (Tanıl, 1944: 5). İnönü'nün Türk köylüsü ile böylesine aracasız teması aslında köyün ve köylünün yaşam tarzını, sorunlarını ve bu sorunlar karşısında alınacak önlemleri sunması açısından çarpıcıdır. İnönü'nün üzerinde önemle durduğu bir konu da bölgenin asayiş durumudur. Bölgenin asayışı ile ilgili soruları hem halka hem de yöneticilere yöneltmiştir (Doğrusöz, 8 Birincikanun 1938;Yeni Sabah, 8 Birincikanun 1938;Cumhuriyet, 8 Birincikanun 1938). Daday ve çevresindeki tetkiklerden anlaşılmaktadır ki dönemin en önemli sorunu bölgede yeterli iş sahasının olmamasıdır. Bu nedenle var olan madenlerin işletilmeye açılması hemen tüm Dadaylıların isteği olarak İsmet İnönü'ye iletilmiştir (Kurun, 8 Birincikanun 1938). Bölgenin diğer bir önemli sorunu aslında yurt çapında çözümü gereken bir sorun olan okullaşmanın bir türlü istenilen düzeyde sağlanamamasıdır (Akşam, 8 Kanunuevvel 1938). Daday'daki incelemeleri sonrasında Kastamonu'ya dönen İnönü Hükümet Konağı'nda Tosya ve Kargı ilçelerinden gelen heyetleri kabul etti (BCA, 030.10.2.12.15/39). Belli başlı sorunlar yine eğitim, sağlık ve iktisadî kalkınma alanlarındaydı. Kargı heyeti su, yol, sıtma ile mücadele teşkilâtı ve asliye mahkemesi gibi ihtiyaçlarını; Tosya'dan gelen heyet ise, ilçelerinin zengin bir hinterland olabilmesi için tren yolunun Tosya'dan geçmesi ve İnebolu limanının bir an önce tamamlanması gerektiğini dile getirmişlerdi (Ulus, 8 İlkanun 1938;Tan, 8 İlkanun 1938). İnönü ertesi gün yani 8 Aralık günü Taşköprü'de tetkiklerde bulundu. Ticaret Odası ve Belediye Başkanlığından bölgenin tarım potansiyeli ve sorunları hakkında bilgi aldı ve Gülveren muntkasında kendir havuzlarını inceledi (Ulus, 9 Birincikanun 1938;Cumhuriyet, 9 Birincikanun 1938). Ticaret Odası Başkanı Rıza Saltuk bölgenin önemli bir gelir kaynağı olan kendir üretimi hakkında İsmet İnönü'ye şu açıklamaları yapmıştı: *"Taşköprü bir kendir memleketidir. Görülen mamûriyyet hep bu kendir sayesinde. Kendir, buğdaydan çok faydalıdır. Yalnız ıslama ve soymada müşkülât kalksa memleket daha ziyade refaha erecektir. Bilhassa soyma, tarama fabrikaları kurmak mecburiyeti vardır. Bir tane Taşköprü'de, bir tane Gölveren'de, bir tane Şekerköprü'de, bir tane de Daday'a yakın yerlerde kendir soyma fabrikaları açılması çok lüzumludur. Bunlar 80-100 bin liraya mal olabilen tesislerdir."*(Eski, 1995: 41). Bu dönemde Türkiye'nin ithalat yoluyla hammaddesi kendir olan eşyaya 1.200.000 lira ödediği ve Kastamonu'nun bu ihtiyaca cevap verebilecek kendir üretimini gerçekleştirebileceği bilgisi de yine Rıza Saltuk tarafından yapılan açıklamalarda yer almaktaydı (Eski, 1995: 42).

Şüphesiz İsmet İnönü'nün Kuzey Anadolu gezisinin önemli bir parçası 9 Aralık 1938 tarihinde Kastamonu Cumhuriyet Halk Partisi Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmadır. Konuşmasında; yaptığı görüşmelerde kentlerin olduğu kadar köylerin de sorunlarını öğrenmeye çaba gösterdiğini, vatandaşların kendi özel sorunları kadar ülke sorunlarıyla da yakından ilgili olduğunu ve devlet ile vatandaş arasındaki kaynaşmanın ülkenin ümrânı için artarak devam edeceğini ifade eden İnönü, yaklaşmakta olan II. Dünya Savaşı öncesinde Türk dış politikasının hedeflerini de şu cümlelerle ortaya koydu: *"Bugün birçok milletler siyasî ve içtimaî bakımdan, gerek kendi içlerinde, gerek birbirine karşı kararsız bir haldedirler. Birçok memleketlerde gerek komşuları ve gerek kendi halkları arasında yarınını beklenilmeyen ne hadiseler meydana çıkaracağını bilmemek endişesi vardır. İnsanlık için ıstıraplı olan bu kararsızlık karşısında Türk milleti, içeride ve dışarıda, fikirleri sade ve açık kararları katî olarak verilmiş bulunmakla bahtiyar ve mağrurdur... Milletlerarasındaki münasebette, sulh ideali ve karşılıklı emniyet havasının vücut ve kuvvet bulması ana siyasetimizin açık hedefidir. Sözüne güvenilebilecek ahlâkta, sözünü yürütecek kudrette bir Türkiye, bugünkü Türkiye elbette milletlerarası sulh ve ahenginin başlıca mesnetlerinden bir kıymetlisidir. Türk vatandaşı millet hizmetinde vazife sahibi olarak, dünyanın bugünkü vaziyetinde elimize geçen her zamanı fırsat bilerek vatanımızı imar etmek ve milletimizi yükseltmek istiyoruz. Vazife ifa ederken kaybedilecek bir saniyemiz yok gibi dikkat ve süratle ve büyük insanlık ailesinde mevki ve vazifelere namzet bir büyük*

millet sıfatıyla da istikamet kudret ve kahramanlıkla hazırlanmak mecburiyetindeyiz. Yüce hedefler için taşkın bir şevk ve azim ile çalışmak havası işte Türk milletinin bugün ciğerlerini dolduran temiz hava budur." (Ulus, 10 Birincikanun 1938;Akşam, 10 Kanunuevvel 1938).

İsmet İnönü'nün gezisindeki bir sonraki aşama Küre ve İnebolu kazalarıydı. Küre'de yönetici ve vatandaşlar ile görüşen (BCA, 030.10.2.12.15/10) İnönü'ye iletilen en önemli istek bakır madeni ocaklarının işletilmesi oldu (Ulus, 11 İlkkanun 1938). İnebolu'da da iki saat kalarak, ilçenin sorunlarını dinleyen İnönü (BCA, 030.10.2.12.15/30), Amasra, Bartın, Zonguldak ve Karabük'te incelemelerde bulunmak üzere Savarona yatı ile İnebolu'dan ayrıldı (Cumhuriyet, 11 Birincikanun 1938). İsmet İnönü, hareketinden evvel vatandaşlara ve başta Vali olmak üzere kentin önde gelen bürokratlarına hitaben yaptığı konuşmada, izlenimlerini ve Kastamonu'nun kalkınması için alınacak önlemleri dile getirdi: "Kastamonu ikide birde arıza yapmayan bir elektrik tesisatına sahip edilecektir. İnebolu muhtaç olduğu genişlikte bir limana kavuşacaktır. Her sene azamî altı ay karın doyurabildiğini söyleyen köylünün bütün yılı lâyük olduğu refah içinde geçmesi temin edilecektir. Bu maksatla bu havalide bilhassa meyveciliğin ve bu arada elmacılığın ıslahı müreccaktır. Zira elmalarımızın talipleri elma ağaçlarımız kadar boldur. Kastamonu'da yetişen elmalarımızdan daha renksiz daha kokusuz ve daha lezzetsiz elmalar yetiştiren Kaliforniya'nın bizden fazla müşteri bulmasına mani olmakta fevkalâde büyük bir fedakârlığı değil basit bir gayret ve itinaya muhtaçtır. Bütün bunların haricinde yurdumuzda mektepsiz talebe bırakmayı da içine kanun girmemiş bir köşe bırakmaktan farklı saymayarak davranacağımız da muhakkaktır." (Tan, 12 İlkkanun 1938). İnönü'nün Kastamonu ve ilçelerindeki tetkiklerinden yaklaşık bir ay sonra Vali Avni Doğan Doğrusöz gazetesine verdiği bir demeç ile gezinin değerlendirmesini yapmıştır. Buna göre, kendir fabrikası inşası, lise pansiyon binası, iplik dokuma santrali, kız öğrencilere hitap edecek bir sanat enstitünün açılması, köylüye meyve fidanı temin edilmesi ve demiryolu ulaşımının sağlanmasına dek şose yolların tamamlanması Kastamonu'nun en önemli sorunlarını oluşturmaktaydı. İnönü, tüm bu sorunları not almış ve çözüme kavuşturulması için Ankara'da yetkililerle görüşerek direktiflerde bulunmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra kendir fabrikası ve iplik boya santralinin kuruluşu için gerekli adımlar atılmış (Doğrusöz, 3 Ocak 1939), Kastamonu Kız Enstitüsü açılmış (Doğrusöz, 17 Ocak 1939) ve lise pansiyonu inşası için gerekli tahsisat sağlanmıştır (Doğrusöz, 24 Ocak 1939).

II. İsmet İnönü'nün Amasra, Bartın, Zonguldak ve Karabük Tetkikleri

İsmet İnönü'yü taşıyan Savarona, 10 Aralık 1938 günü saat 19.50'de Amasra'ya ulaştı (BCA, 030.10.2.12.15/5). Geceyi Savarona'da geçiren İnönü, Amasra'daki incelemelerine ertesi gün başlamıştı. Gezi güzergâhında bulunan tüm merkezlerde olduğu gibi İnönü ve maiyetindekilerin ilk durağı yine Hükümet Konağı oldu. Bir süre burada kentin önde gelenleri ve vatandaşlarla görüşen İnönü, ilerleyen saatlerde kentin tarihî mekânlarını gezdi (Cumhuriyet, 12 Birincikanun 1938). Aynı gün öğlen saatlerinde Bartın'da yaklaşık 10.000 kişi tarafından karşılanan İnönü, dönemin gemi yapımı alanında önemli bir merkezi olan Bartın'da özellikle bu konu hakkında bilgi aldı ve Bartın Deresi'nin ulaşımında kullanılabilmesi için kendisine yapılan açıklamaları dinledi (Yeni Asır, 13 Kanunuevvel 1938). İsmet İnönü'nün Bartın sonrasında tetkiklerde bulunacağı il Zonguldak idi. Heyet saat 13.45'de Savarona yatı ile Bartın'dan ayrıldı (BCA, 030.10.2.12.15/4). "Savarona yatı Amasra'dan Bartın boğazına gelmiş bulunuyordu. Cumhurreisimiz açıkta bulunan yata geçtiler ve beraberindeki zevatla birlikte saat 13.30'da Zonguldak'a müteveccihen hareket ettiler. Filyos, Çatalağzı ve Kilimli kıyılarına dökülen halk Şefi iştiyakla selâmladı ve alkışladı. Savarona saat 16.00'da Zonguldak limanına girmiştir. Limanda bulunan gemiler, motörler, mavnalar, sandallar yatın limana girdiği sırada onu selâmladılar. Her taraf bayram içindeydi. Elektrik tenviratı içindeki şehir karşıdan haşmetli bir manzara arz ediyordu. Fabrikalar, vapurlar ve şimendüferler düdüklele, iskelede toplanmış olan genç ihtiyar binlerce Zonguldaklı yaşa sesleriyle Cumhurreisimizi istikbal ettiler. İskeleden itibaren caddenin iki tarafını kaplamış olan halk İnönü geçerken coşkun tezahürlerde bulunuyor ve onu olanca heyecanı ile alkışlıyordu" (Ulus, 12 İlkkanun 1938). Zonguldak ilinin en önemli gelir kaynağı taşkömürüydü. Nitekim İsmet İnönü'nün incelemelerinde ve vatandaşla olan görüşmelerinde işçilerin sağlıklı çalışma koşulları yönünde atılacak adımlar ilk başlığı oluşturmuştu: "Cumhurreisimiz Zonguldak'a çıktıktan sonra doğruca hükümete gittiler. Burada madencileri, halk heyetlerini kabul buyurdular ve bütün bu çevreye alâkadar eden türlü meselelerle yakından alâkadar oldular, izahat aldılar. Madencilerle etraflı bir konuşma yapan İnönü işçilerin çalışma ve hayat şartları mevzuu üzerinde geniş izahat almışlardır" (Son Posta, 12 Birincikanun 1938). Ayrıca İnönü, kömür üretiminin artırılarak fiyatının düşürülmesi konusunda yetkililerden bilgi aldı (Yeni Asır, 13 Kanunuevvel 1938). İsmet İnönü Zonguldak'taki incelemeleri sonrasında Karabük'e hareket etti. Gazeteler İnönü'nün Karabük ziyaretini sütunlarına taşırken Karabük Demir Çelik Fabrikası ile birlikte yeni bir kent kurulduğunu ve demir-çelik fabrikasında o gün itibarıyla 5000 işçinin çalıştığını sütunlarına taşımıştı (Ulus, 12 İlkkanun 1938;Son Posta, 12 Birincikanun 1938;Kurun, 13 İlkkanun 1938). Kentte bulunan bu devasa sanayi tesisi bünyesinde bir de top fabrikası inşası devam ediyordu. Şüphesiz II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'nin millî savunma ihtiyaçları için büyük önem taşıyan bu fabrikanın bir an önce tamamlanması İnönü'nün de en büyük isteğiydi. "Karabük'teki tetkiklerin en

ehemmiyetli bir mevzuu, tabii olarak, millî müdafaa ile alâkadar endüstri faaliyetleridir. Reiscumhur burada yapılmakta olan büyük top fabrikasına ait izahata en büyük bir ehemmiyet vermiştir. Bu fabrika gelecek sene zarfında faaliyete geçecek ve millî müdafaa ihtiyaçlarının esaslı bir kısmına Türk tekniği ve emeğiyle cevap vermeğe başlayacaktır” (Yeni Asır, 13 Kanunuevvel 1938).

III. İsmet İnönü'nün Çankırı'daki Tetkikleri

12 Aralık'ı 13 Aralık'a bağlayan gece saatlerinde, Çankırı'ya 58 km mesafede bulunan Somucak istasyonuna ulaşan İnönü, geceyi özel treninde, geçirdikten sonra sabah saatlerinde Çankırı'daki incelemelerine başladı. Gezinin ilk günlerinden itibaren gittikçe artan bir heyecanla İnönü'yü bekleyen Çankırlılar istasyon caddesini taklarla süslemişlerdi. İnönü vatandaşların sorunlarını Halkevinde dinlemeye başladı. Diğer ziyaretlerinde olduğu gibi Çankırı'nın ekonomik ve sosyal problemlerine ilgisini her fırsatta gösteriyordu. Bu bağlamda Çankırı'ya bağlı köylerden gelen vatandaşların öncelikli sorunu arazileri olmadığı için geçim sıkıntısı içinde olmalarıydı. Kentte sanayi tesisinin olmayışı da işsizlik sorununu bir kat daha artırıyordu (Son Posta, 14 Birincikanun 1938).

Yapraklı Köyü'nden gelen vatandaşların ortak isteği ise, 60-70 sene öncesine kadar kurulan ve Hindistan, Tunus gibi uzak ülke tüccarlarının dahi katıldığı; ancak, 1880'lerde bölgede görev yapan bir mutasarrıfın asayiş sorununu bahane ederek yasakladığı Yapraklı Panayırının yeniden kurulması oldu (Akşam, 14 Kanunuevvel 1938). Dönemin Orta nahiyesinden Yusuf Dursun adlı vatandaş ise bölge ekonomisini canlandıracağı düşüncesiyle, bir jandarma okulunun açılmasını istedi. İnönü'nün Çankırı'daki incelemelerinde çiftçiler dışında meslek gruplarını da kabul ettiğini ve onların da sorunlarını dinleyerek notlar aldığını belirtmek gerekir. Söz konusu meslek gruplarından biri, sayıları gün geçtikçe azalan dokumacılar. Kısa süre öncesine kadar 400 olan dokuma tezgâhı sayısı dokumacı esnafının iplik ihtiyacını karşılayamaması nedeniyle 25'e düşmüştü. Esnafın bu şikâyeti karşısında İnönü, Sümerbank'ın depolarında önemli miktarda iplik stoku bulunmasına karşın Çankırı esnafının iplik sıkıntısı çekmesine anlam veremediğini belirtti. “fakat böyle bir mesele olduğunu bilmek için Reiscumhurun buraya kadar gelmesine hacet olmamalı. Bu kadar basit bir şey ben buraya gelmeden burada niçin işitilmiyor? Halledilmiyor. Onu merak ediyorum” sözleriyle alâkadar yöneticileri eleştirdi (Cumhuriyet, 14 Birincikanun 1938). Çankırı esnafının iplik sıkıntısı İnönü'nün bu işle görevli memurlara verdiği direktifle ertesi gün çözüldü. Buna göre; Ziraat Bankası aracılığıyla Sümerbank Kayseri Fabrikası'nın Çankırı ve çevresinin iplik ihtiyacını karşılaması karara bağlandı (Ulus, 15 Birincikanun 1938). Kentin bu iktisadî sorunlarının yanında bir diğer önemli sorunu sağlık alanındaydı. Özellikle halk arasında “kel hastalığı” olarak bilinen bir cilt hastalığı kentte oldukça sık görülmekteydi. Çankırı tetkikleri sırasında sorun hakkında bilgi sahibi olan İsmet İnönü, mümkün olan en kısa sürede bu hastalığa yakalandığı tespit edilen 177 vatandaşın tedavilerinin gerçekleştirilmesini istedi. Sonuçta, 1939 yılı Nisan ayından itibaren hastalar tüm masrafları Çankırı Valiliği tarafından karşılanarak Ankara Numune Hastanesi'nde tedavi edildi (BCA, 030.10.177.222.4/4). Çankırı'daki tetkikleri ile Kuzey Anadolu seyahatini tamamlayan İnönü, 13 Aralık 1938 günü saat 12.30'da kentten ayrıldı (BCA, 030.10.2.12.15/1).

IV. Kuzey Anadolu Ziyaretinin Kamuoyundaki Yankıları

İsmet İnönü'nün Atatürk'ün vefatından bir ay sonra Cumhurbaşkanı ve Milli Şef olarak çıkmış olduğu bu ilk yurt gezisinin Türk kamuoyundaki yankıları geniş oldu. Zira Atatürk'ün vefatından sonra tek parti döneminin nasıl bir yörüngede sürdürüleceği ve İnönü'nün bundaki payının ne olacağı sorusunun cevabı Türk kamuoyu tarafından merakla bekleniyordu. İsmet İnönü'nün 6-13 Aralık 1938 tarihlerinde gerçekleştirdiği Kuzey Anadolu gezisine ilişkin haber ve yorumlar doğaldır ki gazetelerde de oldukça geniş bir şekilde yer almıştı. İsmet İnönü'nün gezi boyunca yaptığı tetkikler ve vatandaşlarla yaptığı görüşmeler ayrıntılarıyla sunulduğu gibi, dönemin önde gelen kalemleri de köşe yazılarında yaptıkları yorumlar ile okuyucularını bilgilendirmişlerdi.

Etem İzzet Benice, Son Telgraf gazetesindeki köşesinde Kastamonu'nun Atatürk'ün yaşamındaki yerini İstiklâl Yolu ve Şapka Devrimi örnekleriyle açıkladıktan sonra şu cümleleri kaleme almıştı: “Atatürk'ün yolunda daima ileriye, daima daha yeniye ve iyiye gidecek olan İnönü'nün müstakbel hamlelerine de ilk sahne veya ilk müvellidi olmak hazzı belki bu mesut tesadüfle ve bir müstesna tali olarak bir kere daha Kastamonu kazanmış bulunuyor” (Benice, 7 İlkanun 1938: 1). Öte yandan tek parti döneminin önemli gazetecilerinden Asım Us, İnönü'nün dinlediği sorunları düzenli bir şekilde not almasının geziye verdiği önemi kanıtlandığını ifade ettikten sonra gerçekte bu sorunların ülkenin tümü için geçerli olduğunun altını çizmişti: “... İsmet İnönü'nün tetkik seyahati esnasında köylüler ile konuşarak aldığı notlar yalnız Kastamonu havalisi köyleri ve köylüleri için değildir. Buralardaki köylülerin millî şefe söyledikleri sözlerin birçoğu ufak tefek bazı farklarla hemen bütün Anadolu köylülerinin ağızlarından çıkmış farz edilebilir. Bu itibarla İsmet İnönü Kastamonu ve havalisindeki köylüler arasında yaptığı tetkiklerden bütün köylülerin bir takım müşterek ihtiyaçlarını öğrenmiş olacaktır. Tetkikleri

neticesinde faydası bütün Türk köylülerine şamil hükümler verecektir ve ona göre bir takım tedbirler alınacaktır." (Us, 10 İlkkanun 1938: 1)

Ziyaretle ilgili bir başka değerlendirme Türk İnkılâbı ile ilgili fikri temellerin oluşmasında önemli bir rol oynayan edebiyatçı ve düşünür Peyami Safa'dan geldi. Peyami Safa "Kitabı ve mektebi olmayan ilimlerden biri de halkın isteklerini bilmektir" ifadesiyle başlayan makalesinde Türk köylüsünün okul ve ucuz giyim ihtiyacının karşılanması ile esnafın aracı tüccarlardan kurtarılabilmesi üzerinde de durmuştu (Safa, 11 Birincikanun 1938: 1) Dönemin bir diğer etkili kalemi Necmeddin Sadak ise ziyaretle ilgili olarak Akşam gazetesinde yayınlanan yazısında Cumhuriyet yönetiminin dikkate değer özelliği olarak devlet adamlarının halkla ve memleket sorunlarıyla yalnız resmi daire merkezlerinde değil, halkın içine girerek ve memleketi gezerek meşgul olmalarının önemli bir gelişme olarak algılanması gerektiğini belirtti " Ne Atatürk'ün, ne İsmet İnönü'nün, cephelerde ve siperlerde adım adım müdafaa edip kurtardıkları bu vatan topraklarında karış karış gezip görmedikleri yer yoktur. Asırlardan beri içine girilmeye, hatta yanına yaklaşmaya tenezzül edilmeyen bu millet şuursuz bir sürü gibi saraylardan ezberle idare olunmuştur. Onun içindir ki şeflerin yıllardan beri memleketin en uzak köşelerine kadar yaptıkları bu tetkik seyahatleri her tarafta halkın şükran duygularıyla karşılanıyor. Reiscumhur İsmet İnönü, yüksek vazifesinin emrettiği ilk iş olarak, bu ananeyi devam ettirmek istemiş, müşahedelerinde noksan kalan Kastamonu'ya gitmiştir." (Sadak, 11 İlkkanun 1938: 1). Tek parti döneminin önemli muhalif isimlerinden Hüseyin Cahid Yalçın da bu Kuzey Anadolu ziyaretini dikkatle takip etmiş ve Yeni Sabah gazetesindeki köşesinde değerlendirmelerinde, vatandaş ve devlet memuru arasında ciddi ve samimi bir ahenk ile sorunların süratle çözülebileceğini ifade etmiştir: "...Fihakika asırlardan beri halk ile hükümeti temsil eden hükümet memurları arasında bir uzaklık, bir kaynaşmamazlık, anlaşmazlık vardır. Baştakilerin verdikleri emirler, gösterdikleri hüsnüniyetler halk ile doğrudan doğruya temasa giren küçük memurlara ininceye kadar ekseriya uçup gidiyor. İşi düşüp hükümet kapısına başvuran bilhassa kimsesiz, küçük tabaka halk orada çok zorluklarla karşılaşılıyor. Bunda kırtasiyeciliğin büyük tesiri olur. İdare adamlarının şahsi gurur ve husumetleri halkı bîzâr etmese bile mevcut usul ve kaideler yüzünden bile mevcut usul ve kaideler yüzünden işlerin sürüncemede kalması halk için bir ıstırap mebabı oluyor. İsmet İnönü bu esef edilecek vaziyetin üzerine açık ve cesur bir surette parmağını basmakla onun kabil olduğu kadar çabuk bir zamanda ortadan kalkacağı vaadini vermiş demektir." (Yalçın, 11 İlkkanun 1938: 1).

Tek parti yönetimine en yakın isimlerden olan Falih Rıfkı Atay ise, seyahatin önemli bir bölümünün halk ile iç içe geçtiğini ve bunun halka rehberlik etmek kadar halkla samimi iletişimde bulunma gereğini bir kez daha kanıtladığını ifade etmiş ve Türk inkılâbına ilişkin şu tespitlerde bulunmuştur: "Bir inkılâp ancak yaratabildiği ahlâkı ile onun imkânları kadar yaşayabilir. Bir inkılâp uzun müddet kuvvete değil ancak imana, samimiyet ve gönül rızasına istinat edebilir. Bizim inkılâbımız ne kadar eşsizse, onun icaplarına itaatimiz o kadar müstesna olmak lâzımdır. Yeni Türkiye maddî manevî bütün seviyelerde yeni zamanların ileri bir yurt ve milleti oluncaya kadar devam edecek olan kurtuluş mücadelemiz, millî kudretlerimizin tam bir inanışma ve dayanışma ile saf birliği etmesine bağlıdır." (Atay, 13 İlkkanun 1938: 1)

Sonuç

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gerek milli mücadele döneminde gerekse devrimlerin yapıldığı tek parti döneminde en önemli liderlik vasıflarından biri halkın sorunlarını halkla temasa geçerek çözmesiydi. Cumhuriyetin bu yönetici elit geleneği Atatürk'ün ölümünden sonra Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü döneminde de devam etti. Nitekim İsmet İnönü, Mustafa Kemal Atatürk'ün ebediyete intikal etmesinden hemen sonra Kuzey Anadolu şehirlerini kapsayan bir yurt gezisine çıktı. İnönü bu gezisinde başbakanlığının son dönemlerinde plânladığı; ancak gerçekleştiremediği Kuzey Anadolu gezisini hayata geçirmiş oldu. Ziyaretleri boyunca vatandaşlarla doğrudan temas kurarak onların sorunlarını tespit edebilmeyi bir yöntem olarak benimsedi.

Altı gün süren seyahat boyunca, İnönü, uğradığı köy, kasaba ve kentlerin sosyo-ekonomik sorunlarını bizzat kendisi, yanında taşıdığı not defterine kaydetti. Seyahat sırasında halkın aktarmış olduğu sorunların seyahat bitiminde çözümlenmesine yönelik bir kararlılığı gözleniyordu. Özellikle bölgenin eğitim alanındaki ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik acil önlemler hayata geçirilmiş ve bu bağlamda Gököy Köy Enstitüsü'ne giden yolun kilometre taşları döşenmişti. Yine bölgenin en önemli sanayi tesisi olan Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın kapasitesinin artırılması için özel önlemler alınması ve İnebolu Limanı'nın genişletilmesi gibi sonuçlar düşünüldüğünde bölge insanının II. Dünya Savaşı'na giden süreçte sosyo-ekonomik sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Gezinin İnönü'nün karizmatik devlet adamlığı açısından bir önemli rolü de Atatürk'ün vefatından sonra Millî Şef döneminin kapılarını aralamış olmasıdır.

KAYNAKÇA

Arşiv kaynakları
BCA, 030.10.2.12.15/22
BCA, 030.10.2.12.15/13

BCA, 030.10.2.12.15/33
BCA, 030.10.2.12.15/39
BCA, 030.10.2.12.15/10
BCA, 030.10.2.12.15/30
BCA, 030.10.2.12.15/5
BCA, 030.10.2.12.15/4
BCA, 030.177.222.4/4

Resmi Kaynaklar

Ayın Tarihi, Sayı: 61, 1-31 Birincikanun 1938, Basın Genel Direktörlüğü.

Sürekli Yayınlar

Akşam
Cumhuriyet
Doğrusöz
Kurun
Son Posta
Son Telgraf
Tan
Ulus
Yeni Asır
Yeni Sabah

Telif Eserler ve Makaleler

ATAY, F. Rıfki (13 İlkanun 1938). "Cumhurreisimizin İlk Seyahati", *Ulus*, s.1
AYDEMİR, Ş. Süreyya (1968). *İkinci Adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi
BALKIR, S. Edip (1968). *Eski Bir Öğretmenin Anıları 1908-1940*, İstanbul: Arı Kitabevi Matbaası
BENİCE, E. İzzet (7 İlkanun 1938). "Reisicumhur İnönü'nün İlk Seyahati", *Son Telgraf*, s.1
DOĞAN, Avni (1964). *Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası*, İstanbul: Dünya Yayınları
ESKİ, Mustafa (1995). *İsmet İnönü'nün Kastamonu Gezileri 1938-1949-1958*, İstanbul: Çağdaş Yayınları
JAESCHKE, Gotthard (1990). *Türkiye Günlüğü 1938-1945*, Çeviren: Gülayşe Koçak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
KOÇAK, Cemil (1996). *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt: 2, İstanbul: İletişim Yayınları
SADAK, Necmeddin (11 İlkanun 1938). "Reisicumhurun Kastamonu Nutku", *Akşam*, s.1
SAFA, Peyami (11 Birincikanun 1938). "İnönü'nün Seyahati ve Nutku", *Cumhuriyet*, s.1
TANIL, Zeki (1944). *İnönü ve Kastamonu*, Kastamonu: Birlik Matbaası
TONGUÇ, Engin (2009). *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, Yaşamı, Öğretisi, Eylemi*, İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları
TURAN, Şerafettin (2000). *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri
US, Asım (10 İlkanun 1938). "İsmet İnönü'nün Tetkik Seyahatleri", *Kurun*, s.1
UZUN, Hakan (2009). "Liderine Ağlayan Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.43, s.531-553
YALÇIN, H. Yalçın (11 İlkanun 1938). "Kastamonu Nutku", *Yeni Sabah*, s.1